

Антон ЛІСОВСЬКИЙ

ТВОРЧИСТЬ Т. ШЕВЧЕНКА І ДУХОВНИЙ СВІТ УЧНІВ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається роль творчості Т. Шевченка у духовному розвитку учнів

Ключові слова: *духовні надбання, трагедії і біди, духовний смисл, відображення, фактор, естетичний, виховання.*

Приходять і відходять у небуття людські покоління, залишаючи нащадкам результати своєї праці, духовні здобутки і проблеми, відображені в легендах, міфах, піснях і сагах свого часу.

Все у світі тлінне, а духовні радощі і тривоги вічні. З прилучення до них починається духовне прозріння окремої людини і цілих поколінь, які, пізнавши пошуки духу попередників, мають зробити новий крок назустріч долі. Так проявляє себе характер вічного зв'язку часів і поколінь, неперервного поступу з минулого у майбутнє. А орієнтирами на цьому шляху виступають духовні сутності, відкриті найвидатнішими представниками народу, національними геніями, здатними в реаліях світу бачити причини трагедій і бід, передбачати майбутнє.

Є велика таїна мистецтва і таїна геніальності, коли людина, що живе поруч, п'є з нами воду з однієї криниці, бачить те, чого не бачать інші. У творчості, в долі таких людей відображається доля, прагнення і надії народу, його дух. Тому і промовляють з гордістю англійці ім'я В. Шекспіра, росіяни – О. Пушкіна, поляки – А. Міцкевича, українці – Т. Шевченка.

У португальського письменника Пауло Коельо є глибока думка про те, що Всевишній створив цей світ, «щоб люди крізь видиме прозрівали духовне <...> ти в пустині, занурся в пустиню. Вона, як і все, що існує на Землі, допоможе тобі пізнати світ...

– А як же мені зануритися в пустиню?

– Слухай своє серце...»¹

Т. Шевченко серцем чув стогін своєї закріпаченої землі, болів її болями. Ми сьогодні й уявити не можемо, що значить кріпосне рабство, коли людину могли продати, купити, обміняти на коня чи вола. Згадаймо Огієнка: коли Катерина II ввела в Україні кріпосне право (1785 р.), «тихий наш край занімів у кайданах кріпацтва»². А Т. Шевченко це відчув на собі, а себе невід'ємною частиною

---

¹ Коельо Пауло. Алхімік. – К. : Софія, 2003. – С. 162.

² Огієнко І. Українська культура. – К. : Абрис, 1994. – С. 166.

народу, і народ у ньому побачив вираження своїх дум, болів і сподівань. Немає посади великого, геніального поета, на яку можна призначити когось певним указом, – геніальні поети приходять у світ, несучи в своєму серці біль, мудрість і надії народу, виражаючи його прагнення до добра, щастя і свободи, і їх відкриває нація.

Покидаючи свою вітчизну, люди беруть із собою грудочку рідної землі – як найбільшу святиню життя, як найдорожчий скарб, який єднає людину із її рідним краєм, з корінням, із якого вона виросла. При виїзді у Канаду в скрутний час життя наші земляки-українці брали з собою Шевченкового «Кобзаря» – як священну пам'ять про свій народ і рідний край, як духовну грудочку рідної землі.

Твори Т. Шевченка з дитячих років формують духовні почуття людини. Вони вчать любити рідну землю, відкривати її красу, розуміти її трагічне минуле, задумуватись над її майбутнім. Вони є засобом формування здатності у зображених подіях, картинах, образах бачити той підтекст, що виражають ці події, картини, образи, а відтак навчають розуміти естетичний смисл розповіді, картини, образу.

А це і є основа естетичного ставлення до світу як такої риси людини, яка робить її духовно багатою, чутливою до людського болю і радості, формує турботу про долю рідного краю, вітчизни. Мабуть, немає в школі учня, який не знав би напам'ять таких слів Т. Шевченка:

Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над ставами
Верби зеленіють.
Сади рясні нахилились,
Тополі по волі
Стоять собі, мов сторожа,
Розмовляють з полем.
І все то те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Дрібною росою,
Споконвіку вмивається,
Сонце зустрічає...
І нема тому почину,
І краю немає!
Ніхто його не додбає
І не розруйнує...
І все то те... Душе моя,
Чого ти сумуєш?
Душе моя убогая,

Чого марно плачеш,
Чого тобі шкода? Хіба ти не бачиш,
Хіба ти не чуєш людського плачу?³

Уривок з поеми «Сон» відображає милування красою рідної землі: українська природа говорить до нас образами замріяних степів і ланів, ставами, вербами і тополями, які розмовляють з ними. І все це, – видиме для ока, – стає вираженням вічності буття і його краси, яка промовляє серцю і якій «нема почину і краю немає». Тому на тлі цієї картини так глибоко сприймається біль душі, її сум і сльози.

Навчитись у поета так сприймати взаємозв'язок життя, природи і людських трагедій і турбот – значить піднятись на нову сходинку у розумінні людини, літератури, життя, на нову сходинку у своєму духовному прозорінні. Поет відкриває глибокий контраст між тихим «раєм» природи і власною долею – своїм сирітським дитинством.

За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм,
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози.
...там матір добрую мою,
ще молодую – у могилу
Нужда та праця положили.
Там батько, плачучи з дітьми,
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!..⁴

В долі поета відобразилась доля України, її духовна велич і безправ'я, приниження царизмом. У баченні і особистому переживанні бід і тривог народу – сила і невмирущість поезії Т. Шевченка і її впливу на народні думки і почуття, її роль у духовному бутті України.

Тому творчість поета вічно сучасна у плині років. У ній невмирущий поклик людського духу до добра, правди і свободи. Уже перший твір поета – його балада «Причинна» – виступає як розкриття грізної стихії природи і трагічної долі людини: поет відобразив те, що визрівало у душі народу, але не було виражене у слові.

«Реве та стогне Дніпр широкий...» Він ревів і стогнав у часи кріпаччини, його стогін чула земля у страхітливих часах голодомору.

---

³ Шевченко Т. Твори: В 3 т. – К. : Держлітвидав. України, 1963. – Т. 1 – С. 220.

⁴ Шевченко Т. Твори... – С. 541.

Горами піднімалися його хвилі у часи фашистського нашестя. Тому й стали слова вступу до балади народною піснею, виражаючи біль і любов народу, його роздуми над своєю долею.

Минає час, і кожне нове покоління відкриває все нові і нові глибини у відомих здавна словах поета. За кілька днів до створення заповіту він написав послання «І мертвим і живим», думки якого мовби народились саме сьогодні:

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесея на чужину
Шукати доброго добра...⁵

А його слова:

В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля, –

звучать як вічне втілення синівської любові до рідної землі, батьківського заповіту нащадкам.

Коли промовляють ім'я Т. Шевченка, згадуються крилаті слова про те, що генії належать людству, але кожен із них – і син землі, яка народила його і дала йому крила. Все своє життя Т. Шевченко присвятив Україні, ніс біль і надію на звільнення закріпаченого народу. Про це говорить кожен рядок його творів і весь життєвий шлях поета. А тому не тільки його твори, а й саме життя Т. Шевченка і його доля є могутнім фактором виховання високих духовних почуттів і прагнень учнівської молоді.

У свій час відомий діяч української освіти С. Русова у статті про Т. Шевченка, вміщеній у п'ятитомній історії російської літератури, назвала його виразником світобачення свого народу і підкреслила, що його муза розвіяла масу дрібного шовінізму, темноти, невігластва в розуміння українського питання і відкрила можливості для розвитку національної ідеї в Росії. Дослідниця особливо наголошує, що поет – високообдарована художня натура, улюблений учень К. Брюлова. Його творчість – це відгомін народного болю і скорботи, характерний для української поезії. «Плаче Україна, і я плачу», – згадує вона слова Т. Шевченка і робить висновок, що основними мотивами поезії поета були мотиви вітчизни, любові до неї, її минулого, мотиви її сучасної неволі, підкреслює трагедію самотності поета.⁶

Духовному збагаченню учнів служить кожен твір поета, кожен рядок його поезії і саме його нелегке життя.

---

⁵ Шевченко Т. Твори... – С. 310.

⁶ Русова С. О. Т. Г. Шевченко // История русской литературы XIX века / Под ред. Д. Н. Овсяннико-Куликовского. – М. : Изд. т-ва Мир, 1924. – Т. 2. – С. 362-373.

Проте нерідко трапляється, що учні більше знають про твори поета, ніж самі твори... Рідко можна зустріти учнівські роботи, які виражають роздуми над окремим образом, окремим рядком поета, наприклад:

Одне-однісіньке під тином;
Мене там мати повила;
Плаче Україна, і я плачу;
Немає в світі України, немає другого Дніпра;
Доля України у творах Т. Шевченка і інші.

У школі було б бажано глибше розкривати духовний стан поета в різні періоди його життя, особливо в перший період заслання, його дружбу з іншими засланцями, учасниками польського повстання. На Житомирщині сама логіка літературного розвитку учнів вимагає згадати про те, що наш земляк волинянин Денис Баньковський написав пісню на слова Т. Шевченка:

Нащо мені чорні брови,
Нащо карі очі...

Серед інших питань, на які хотілося б звернути увагу, можна назвати проведення вечорів і ранків на такі, наприклад, теми:

- Ім'я Тараса Шевченка на карті світу;
- «Заповіт» мовами народів світу;
- Т. Шевченко в оцінці зарубіжних діячів культури тощо.

Антон Лисовский
**Творчество Т. Шевченко и духовный мир учеников
современной школы.**

В статье рассматривается роль творчества Т. Шевченко в духовном развитии учеников.

Ключевые слова: духовное достояние, трагедии и беды, духовный смысл, отражение, фактор, эстетический, воспитание.

Anton Lisovsky
**Works of T. Shevchenko and the inward of contemporary
school pupils**

The article focuses on the influence of T. Shevchenko's works on pupils' spiritual development.

Key words: spiritual property, dramas and misfortunes, spiritual significance, reflection, factor, aesthetic, education.